

مجموعه مقالات و گزارش‌های نهایی

اولین کنفرانس بین‌المللی گردشگری و صنایع دستی

تهران - اردیبهشت ۸۵

پژوهشکده هنرهای سنتی، پژوهشگاه میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری

اداره کل توسعه و ترویج، معاونت هنرهای سنتی و صنایع دستی

معاونت هنرهای سنتی و صنایع دستی، سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان گیلان

خرداد ماه ۱۳۸۷

به مناسبت روز جهانی صنایع دستی

مترجمان:

ساسان قاسمی (معاون هنرهای سنتی و صنایع دستی استان گیلان)

آزاده فرامرزیها

مقدمه

در اردیبهشت ماه ۱۳۸۵/اولین کنفرانس بین‌المللی گردشگری و صنایع دستی از طرف سازمان گردشگری سازمان ملل متحد، و با همت پژوهشکده هنرهای سنتی و معاونت هنرهای سنتی و صنایع دستی سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری در تهران برگزار شد که حاصل این برنامه انتشار مجموعه مقالات ارزشمند و بیانیه ای جهانی بود. متأسفانه مباحث این کنفرانس به صورت رسمی منتشر نشد؛ در این مجال سعی شده سخنرانی های آن کنفرانس به صورت چکیده و خلاصه شده در چند نوبت منتشر شود..

سنجش صنایع دستی به لحاظ تاثیر بر جهانگردی از طریق یک شاخص

سنجش صنایع دستی و تاثیر آن بر گردشگری از طریق شاخص - بخش ۸

دومینیک بوشارت

کارشناس توسعه صنایع دستی

دفتر مشاوره بوشارت، فرانسه^۱

Boushart@crafts-consult.com

چکیده

بیشتر مسئولان ملی جهانگردی شیوه‌ای برای شناخت این که جهانگردان چه چیزهایی را به عنوان صنایع دستی می‌خرند ندارند. هر چند که این هزینه‌ها، تاثیر مهمی بر درآمد حاصل از جهانگردی خواهد داشت. در برخی از کشورها، این رقم بسیار مهمتر از رقم صادرات صنایع دستی است. این وضعیت به طور قابل ملاحظه‌ای از یک کشور به کشور دیگر تغییر می‌کند. بعضی کشورها در این حوزه موفقیت کمی دارند اما تلاش هدفمندتر می‌تواند نتایج چشمگیری حاصل کند. بنابراین به منظور برنامه‌ریزی برای توسعه بهتر، ضروری است که ابتدا قادر باشیم وضعیت حال را ارزیابی کنیم. شاخص صنایع دستی - جهانگردی که توسط یونسکو ارایه شد ابزار ساده‌ای است که بازتاب و پایه‌ریزی یک استراتژی در این حوزه را در اختیار ما می‌گذارد. این شاخص در اصل بر پایه هزینه‌ای برای خرید صنایع دستی هر توریست در هر روز به دلار آمریکا است. این مقاله توضیح می‌دهد چطور با به کارگیری این شاخص با اضافه کردن یک پرسش شاخص "Index Question" به جهانگردی استاندارد، تا به حال بیشتر کشورها با انجام منظم آن، مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند.

* * *

۱- چرا سیاست توسعه صنایع دستی مرتبط با سیاست توسعه جهانگردی است؟

۱-۱- طرح‌های توسعه صنایع دستی و جهانگردی

از زمانی که اولین برنامه توسعه‌ای جهانگردی در یک ربع قرن پیش، توسط دولت اندونزی با بانک جهانی برای بالی منتشر شد، بسیاری از کشورها به این نتیجه رسیدند که بهتر است هر کدام برنامه توسعه جهانگردی خودشان را داشته باشند تا بتوانند بین کارهای بخش‌های مختلف درگیر نظیر جاده‌ها، فرودگاه‌ها، تامین انرژی و آب هماهنگی ایجاد کنند و ضمناً این توسعه از نظر اجتماعی و فرهنگی به سود مردم تمام شود.

^۱ "Measuring Crafts Tourism Impact through an Index", Mr. Dominique Bouchart, Expert Crafts Development, Bouchart-Counsel

در مورد صنایع دستی به طور کلی این روند تعقیب نشد اگر چه بر طبق آمارهای جمع‌آوری شده توسط یونسکو، دلایلی داریم مبنی بر این که صنایع دستی در حقیقت بخش اصلی توسعه‌ای بود که جهانگردی سبب شده بود. هنوز کشورهای کمی برنامه‌های توسعه خود را در این خصوص تنظیم کرده‌اند. پیامدهای آن به شرح زیر است:

- ارتقای جهانگردی همیشه در این جهت نیست که جهانگردان کسانی هستند که دوست دارند صنایع دستی با کیفیت بالا و کمیت زیاد بخرند. حتی اگر هتل‌ها مملو از توریست باشد، این جهانگردان آن نوع صنایع دستی را نمی‌خرند که مد نظر بیشتر جهانگردان با انتخاب دقیق‌تر است. مهمتر از آن، صنایع دستی که در نوع خود به عنوان حجت تلقی شود که بتواند جهانگردان را به آن کشور بیاورد دیگر موضوع "قابل توسعه‌ای" نیست.

- فقدان برنامه‌ریزی برای توسعه صنایع دستی در ارتباط با جهانگردی همچنین این نتیجه را به دنبال دارد که از کالاهایی که مورد نیاز جهانگردان است غالباً صرف نظر می‌شود و تولیدکنندگان پیوسته به تلاش خود برای فروش آنچه جهانگردان کمتر و کمتر می‌خواهند ادامه می‌دهند. این پدیده را می‌توان در بسیاری از مغازه‌های صنایع دستی با کیفیت پایین مشاهده کرد حال آنکه عواید بالا و یا متوسط جهانگردان در جستجوی کالاهای مرغوب‌تر باقی می‌ماند. به طور عام این فرض وجود دارد که جهانگردان می‌خواهند تا حد امکان پول جهانگردان کمتری برای صنایع دستی خرج کنند. در صورتی که مطالعات نشان داده‌اند، بخش عمده‌ای از جهانگردان بودجه‌های زیادی را برای این منظور کنار گذاشته‌اند اما آنچه مطلوبشان باشد را نمی‌یابند. یک نمونه از این مورد جهانگردی ژاپنی بود که در ماه عسل خود اشیای گرانبه‌ای را به کشورش برگرداند.

- تنها مسئله پیدا کردن کالاهای گرانبه‌ای مطرح نیست. سؤال، یافتن نوع محصول درست است: برای مثال جهانگردان ایتالیایی به اشیای سبکی خیلی علاقه دارند. اما آن را در مغازه‌های مخصوص جهانگردان نمی‌یابند. این محصولات اغلب برای مصارف محلی در نزدیکی روستاها تولید می‌شود. در بیشتر موارد یک فاصله عمیق بین فروشگاه‌های صنایع دستی جهانگردان و تولیدکنندگان و خرده‌فروش‌های این محصولات وجود دارد.

نتیجه چنین وضعی این است که مسئولان ملی در سطح اقتصادی به اهمیت واقعی چنین بازاری واقف نیستند و در نتیجه تصمیمات مناسبی نگرفته و نمی‌توانند با به کارگیری پتانسیل تجارت صنایع دستی از طریق آموزش، بهبود طراحی و تولید، دسترسی به مواد خام و غیره از همه مزایای آن بهره‌مند شوند.

۲-۱- ارقام، نمایشگر اهمیت صنایع دستی برای جهانگردی

در بیشتر کشورها، اداره جهانگردی امکانات آماری زیادی را در ارتباط با جهانگردان، تعداد، اصلیت و مدت اقامت آنها در اختیار دارد. در مورد صنایع دستی، معمولاً تنها داده در دسترس مسئولان، رقم صادرات است. فروش به جهانگردان که در واقع "صادرات مخفی" است چون به جریانی خارجی مربوط می‌شود در اغلب موارد نادیده گرفته می‌شود هر چند که می‌تواند بیشتر از رقم صادرات باشد. خوشبختانه یونسکو مطالعات زیادی را در این باره انجام داده و نظریاتی را هم مطرح کرده است هر چند که برای حال حاضر خیلی دقیق و فراگیر نیست.

۱-۲-۱- ارقامی در مورد اهمیت اجتماعی و اقتصادی صنایع دستی

ارقام موجود به شرح زیر است:

کشور	حجم معامله تولیدات صنایع دستی به میلیون دلار آمریکا	تعداد افراد سازنده صنایع دستی در کشور
کلمبیا	۳۸۰	۴۰۰/۰۰۰
مالزی	۴۹۰	۹۰/۰۰۰
مراکش	۶/۲۲۰	۲/۰۰۰/۰۰۰
تایلند	۴/۳۵۰	۲/۰۰۰/۰۰۰
مکزیک		۶/۸۰۰/۰۰۰

توضیح - کلمبیا به خاطر مطالعات پیشرفته‌ای که در مورد صنایع دستی و گردشگری انجام داده است می‌تواند به عنوان الگویی برای کشورهای دیگر در نظر گرفته شود. کلمبیا از پرسشنامه استاندارد و بسیار دقیقی استفاده می‌کند که شامل ۲۲۲ سؤال در مورد تمام جزئیات مسائل و دیدگاه‌های اقتصادی و اجتماعی است. این کشور در هر سال نزدیک به ۶۵۰/۰۰۰ بازدید کننده دارد که درآمد ۸۰ میلیون دلاری برایش به ارمغان می‌آورند. کلمبیا فروش صنایع دستی خود را از طریق ۲۰۰۰ مغازه و فروش عمده را به واسطه ۴۰۰ شرکت تجاری انجام می‌دهد.

۱-۲-۲- ارقامی در مورد فروش صنایع دستی به جهانگردان

ارقام جهانی مربوط به فروش صنایع دستی به جهانگردان کفایت نمی‌کند. هر کشور باید قادر به فهم این باشد که از منظر توانایی فروش صنایع ملی خود به جهانگردان در کجا ایستاده است. این امر به کشورها اجازه می‌دهد که در مقایسه وضعیت خود با کشورهای دیگر با وضعیت مشابه، راه بهبود و ترقی را پیدا کنند. همچنین این امکان را می‌دهد سال به سال اهداف رو به رشدی را نسبت به رقم فروخته شده تثبیت کنند. این هدف یک "برنامه توسعه صنایع دستی برای جهانگردی" است.

ابزار اصلی برای تنظیم چنین برنامه‌ای آگاهی از میزان هزینه هر توریست در هر روز به دلار آمریکا است که ما به آن "شاخص صنایع دستی - جهانگردی" می‌گوییم.

مطالعات یونسکو تا کنون برخی از این داده‌ها را جمع‌آوری کرده است که می‌تواند نمونه‌هایی باشد از آنچه که در مقیاس بزرگتر و با استمرار بیشتر قابل انجام خواهد بود. این تحقیق در ۲۰۰۴ انجام گرفت.

کشور- هزینه هر توریست در هر روز اقامت به دلار آمریکا

بور کینا فاسو ۴/۵

کراواسی ۱/۱

اکوادور ۶۳

هند ۲۱

کره ۷۲

مکزیک ۳۵

نیجریه ۷۱

سانتالوجیا ۲۸

سریلانکا ۱۱

ترینیداد ۳۰

زامبیا ۶/۵

توضیح - این ارقام می‌تواند قابل انتقاد باشد و در اینجا تنها به عنوان یک نمونه ساده آورده شده‌اند.

۲- پرسش "شاخص صنایع دستی - جهانگردی"

طی تحقیقات یونسکو پرسشی که به این شاخص رهنمون می‌شود به چندین کشور داده شد و به نظر می‌رسد که نتایج رضایت‌بخشی هم داشته است. این سؤال توسط یک مصاحبه‌کننده روی یک صفحه به مصاحبه‌شونده داده شده و پر کردن هر خط آن با کمک مصاحبه‌کننده انجام می‌شود.

سؤال در ۲ قسمت است: یک بخش استاندارد برای همه کشورها که به منظور مقایسه بین المللی است و شامل موادی است که در بیشتر کشورهای دنیا پیدا می‌شود. بخش دوم می‌تواند توسط هر کشور با توجه به تولیدات خاص ملی آن، مواد خام یا موادی که به عنوان صنایع دستی قلمداد می‌شوند، افزوده شود.

پرسش استاندارد برای "شاخص صنایع دستی - جهانگردی" یونسکو

سؤال:

شما در هنگام خرید، نه خرید برای تجارت و یا یک شرکت، ممکن است لطفا میزان پولی که در این سفر برای هر یک از انواع کالاهای دست‌ساز خرج می‌کنید را تخمین بزنید.

جدول زیر را به مصاحبه‌شونده نشان دهید و او را کمک کنید تا آن را پر کند.

محصولات	مقدار	مبلغ خرج شده	ارز مورد استفاده
---------	-------	--------------	------------------

			۱. کتان
			۲. ابریشم
			۳. پشم
			۴. منسوجات دیگر
			۵. گل (سرامیک، سفال)
			۶. چوب
			۷. فلز، جواهرات
			۸. فیبر طبیعی، سبده، ...
			۹. چرم
			۱۰. کاغذ، محصولات کاغذی
			۱۱. شیشه

بخش غیر استاندارد

			۱۲. مواد خام محلی
			۱۳. مخلوطی از مواد خام
			۱۴. سایر
			جمع کل

در پایان مصاحبه بخش زیر باید پر شود.

مصاحبه‌شونده

ملیت یا کشور محل اقامت:

تعداد روزهایی که در کشور مورد ذکر گذرانده است:

سن: کمتر از ۲۵، ۲۵/۳۵، ۳۵/۴۵، ۴۵/۵۵، ۵۵/۶۵، بیشتر از ۶۵

جنسیت: زن / مرد

شغل:

درآمد خانواده: متوسط / بیشتر از متوسط / خیلی بالا

مصاحبه کننده

نام:

تاریخ:

محل مصاحبه: فرودگاه / بندرگاه سفر دریایی / جاده

امضاء مصاحبه کننده

۳- شاخص صنایع دستی - جهانگردی

۳-۱- تعریف

چنین شاخصی باید به سادگی قابل درک و عمل باشد. در واقع، ساده‌ترین شکل برای تعیین مخارجی است که یک گردشگر در یک روز صرف خرید صنایع دستی به دلار آمریکا می‌کند. این فرم مستقل از مدت زمان اقامت شخص است. و تعیین واحد دلار به این دلیل است که نسبت به واحدهای رایج دیگر کمتر شناور بوده و امکان مقایسه‌های بین المللی آسان‌تر را میسر می‌سازد که همین امر به ترویج عملکردهایی که در توسعه این حوزه موثر شناخته می‌شوند کمک می‌کند.

۳-۲- سازمان‌های گردآورنده این شاخص

گردآوری این شاخص باید مطابق مراحل زیر سازماندهی شود:

مرحله ۱، شامل درج "پرسش شاخص" در یک پرسشنامه استاندارد جهانگردی است.

تا به حال بیشتر کشورها این ارزیابی را به طور منظم در مورد بازدیدکنندگان انجام داده‌اند. در بیشتر این ارزیابی‌ها تعیین هزینه‌های جهانگردان را در هتل محل اقامتشان در نظر می‌گیرند. در آنجا غالباً سؤالی در مورد "هزینه‌های دیگر" وجود دارد که شامل خریدهای

بدون گمرک، محصولات بهداشتی، محصولات دارویی، فیلم و غذا می‌شود. افزودن "پرسش شاخص"، به این پرسشنامه عمومی جهانگردی امکان جمع‌آوری داده‌های زیادی را فراهم می‌سازد.

مرحله ۲، اضافه کردن "پرسش شاخص"

چنان که در بخش قبل توضیح داده شد، این پرسش متشکل از دو بخش است:

بخش استاندارد در کشورهای زیادی با موفقیت توسط یونسکو آزمایش شد. این بخش شامل انواع محصولاتی است که در همه دنیا به عنوان صنایع دستی پذیرفته شده‌اند زیرا اساس زندگی بشر نیز بر پایه همین مواد است (منسوجات، گل، چوب، فلز، فیبرهای طبیعی، چرم، کاغذ، شیشه). بخش غیر استاندارد در برگزیده تولیداتی است که خاص یک فرهنگ ملی بوده و در آن محدوده خاص عنوان صنایع دستی به آنها اطلاق می‌شود. مسئولان ملی در قبال صنایع دستی مسئول‌اند. از این رو حتی زمانی که بخشی از سازمان جهانگردی نباشند می‌توانند راهنمای خوبی در مورد انواع تولیداتی که شامل این بخش می‌شود را به جهانگردان ارائه دهند.

مرحله ۳، به حساب آوردن تجربه کشورهای همسایه

در هر منطقه، تعدادی از کشورها تا کنون اقدام به برپایی چنین شاخصی نکرده‌اند بنابراین به منظور اجتناب از مشکلات احتمالی خوب است که از تجربیات کشورهای دیگر استفاده شود. ریاست یونسکو در پاریس این تجربیات را پیگیری می‌کند و می‌تواند با سازمان‌های منطقه‌ای مربوط با این امر در تماس باشد. این همچنین فرصتی است برای پیوستن به برنامه یونسکو در حمایت از کیفیت صنایع دستی در هر ناحیه؛ طرح "نشان عالی"

توضیح: این نکته حائز اهمیت است که پرسش شاخص باید حتما در یک صفحه آورده شود تا مصاحبه‌شونده نتواند با بهانه‌هایی نظیر بی‌صبری یا کمبود وقت ارزیابی را متوقف کند.

۳-۳- نمونه کار

محاسبه اندازه صحیح و اجزای نمونه کار مصاحبه‌ها اهمیت اساسی در اعتبار نتایجی که از شاخص‌ها استخراج می‌شود دارد. این دیدگاهی است که در آینده با توجه به مطالعات قبلی در این زمینه ارتقای بیشتری می‌یابد. به منظور توانایی نمونه‌گیری لازم برای این تحقیق، باید یک آمارگیر حرفه‌ای در زمینه تحقیقات سرشماری به کار گرفته شود و نکات زیر را در نظر بگیرد:

- تعیین کوچکترین سائز برای بخش‌های کشور و ملیت و مدت اقامت گردشگران.
  - طبقه‌بندی مصاحبه‌ها بر اساس سن، جنسیت، درآمد.
  - گروه‌بندی مصاحبه‌های مربوط به یک سال به منظور به حساب آوردن تغییرات فصلی و همچنین ممکن است نوع جهانگردان از یک فصل تا فصل دیگر بسیار متفاوت باشد.
- در واقع، این ملاحظات، خاص این شاخص نیست زیرا نمونه‌گیری برای ارزیابی استاندارد جهانگردان پیش از این هم انجام شده بود. اما شاید این توصیه مهم باشد که نمونه‌گیری به دقت اهداف برنامه‌ریزی شده می‌انجامد. این امر همچنین به اعتبار یک ارزیابی استاندارد کمک می‌کند.

شاید بهترین مکان برای مصاحبه، سالن انتظار فرودگاه باشد زیرا زمانی است که جهانگردان همه خرید خود را کرده و کاری جز انتظار کشیدن ندارند. مصاحبه‌کننده لزوماً نباید فردی حرفه‌ای باشد. او می‌تواند دختر یا پسر محصلی باشد که به منظور انجام مطالعاتش در زمینه بازاریابی، مدیریت، علوم اجتماعی، آمار یا جهانگردی کار عملی انجام دهد. هر چند مهم است که بتواند در پرسشنامه به مصاحبه‌شونده کمک کند.

صرفاً دادن پرسشنامه و سپس تحویل گرفتن آن کافی نیست بلکه وی باید ابتدا سوال را نشان دهد و وی را در مورد خطاهای مختلف راهنمایی کند تا جواب‌های مشخص و دقیقی به دست آورد.

۴- کاربرد شاخص صنایع دستی - جهانگردی

پاسخ سؤال شاخص ابتدا باید تجدید نظر شود تا از یکپارچگی جواب‌ها اطمینان حاصل شود. توجه ویژه‌ای باید به قسمت "مبلغ خرج شده" شود که باید تمام مبالغ به دلار نوشته شده باشد تا مقایسه به راحتی صورت گیرد. ارزش دلاری معادل ارزش پول رایج ملی است که هر جهانگرد در هنگام مصاحبه می‌نویسد. تبدیل آن به دلار باید در همان زمان مصاحبه انجام گیرد. در غیر این صورت کار با داده‌ها بعداً به مشکل بر می‌خورد. نتایج داده‌ها از جواب‌های پرسشنامه‌ها را می‌توان در کامپیوتر ذخیره کرد. لازم نیست که از دیدگاه آماری خیلی دقیق باشد اما تکامل آنها در طی زمان و مقایسه با کشورهای دیگر کمک می‌کند تا به پرسشهای بسیار مهمی که برای مسئولان جهانگردی و همچنین مسئولان رشته‌های وابسته مطرح است، پاسخ داده شود. نمونه‌هایی از این سؤالات در ادامه آمده است:

برای مقامات مسئول جهانگردی

چطور شورهای انتخابی شوند که برنامه‌های توسعه جهانگردی آنها به منظور به حداکثر رساندن درآمد ملی جهانگردی اجرا می‌شوند، نه تنها نوع اقامتی به وسیله کشور مقصد ترجیح داده می‌شود، بلکه قدرت خرید صنایع دستی این گروه از گردشگران؟

چه رسانه‌ای برای ترغیب جهانگردانی وجود دارد که علاقمند به نوع خاصی از صنایع دستی هستند؟

برای مسئولان توسعه صنایع دستی

چه برنامه‌های تکنیکی آموزشی باید برای صنعتگران ایجاد شود که در بردارنده بیشترین انواع صنایع دستی مورد تقاضا توسط گردشگران باشند؟ این امر همچنین مورد علاقه مقامات مسئول توسعه شرکت‌های کوچک و متوسط هم قرار خواهد گرفت.

چه مکانیزم تهیه مواد اولیه در سطح پیشرفته سازماندهی شده است تا از مواجهه با افزایش فروش نوع خاصی از صنایع دستی اطمینان حاصل شود؟ این همچنین مورد استقبال مسئولان توسعه روستایی است.

چه حمایت تکنیکی در سطح پیشرفته به منظور ارتقای طرح صنایع دستی که به نظر می‌رسد تقاضای آنها از طرف گردشگران کاهش یافته است، سازماندهی شده است؟

برای مسئولان مالی و اقتصادی

سهام بازدیدکنندگان بر اقتصاد ملی چه خواهد بود چنانچه نه تنها صنعت هتلداری، بلکه تولید، توزیع و فروش صنایع دستی به آنها را نیز در نظر بگیریم؟

چه نوع حمایتی برای بخش صنایع دستی با توجه به افزایش فروش که انتظارش می‌رفت منطقی بود؟

برای مسئولان فرهنگی

چه بخش از میراث مادی منقول صنایع دستی از جانب بازدیدکنندگان مهمتر از همه تلقی شده است و باید مورد محافظت قرار گیرد؟
سطح کیفی صنایع دستی ملی چگونه تعبیر می‌شود و آیا این نگرش مثبت است یا منفی؟

۱- انتشار نتایج شاخص صنایع دستی - توریسم

برخی کشورها دریافته‌اند که انتشار منظم نتایج این شاخص می‌تواند سودمند باشد. غالباً یک گزارش روزنامه‌ای کفایت می‌کند. چاپ آن برای تمام فروشگاه‌های توریستی جالب است. بدین ترتیب آنها شناسه‌های ارزشمندی از نیازهای جهانگردان با ملیت‌های مختلف برای انواع محصولات خود به دست می‌آورند. بر اساس این شاخص، آنها در سفارش صنایع دستی که قصد فروششان را دارند کمتر اشتباه خواهند کرد چون می‌توانند پیش از هر فصل، نیاز مربوط به آن را پیش‌بینی کنند. در دنیای امروز آنها دقیقاً به چنین چیزی نیاز دارند زیرا صنایع دستی همانند جهانگردی هر روز بیشتر و بیشتر با مد گره می‌خورد.